

V poradí pätnásta publikácia zborníkového radu *Aspekty* vznikla v rámci dlhodobej spolupráce Zastúpenia Nadácie Heinricha Bölla vo Varšave s partnerskými organizáciami z Českej republiky, Poľska, Ukrajiny a zo Slovenskej republiky. Projekt ASPEKTU pod pracovným názvom „Women Doing Politics“ sa v uplynulom roku zamerlal na prítomnosť a konanie žien v rôznych podobách politiky.¹ Štyri štúdie publikácie prinášajú pohľady na to, akými spôsobmi a za akých podmienok sa ženy stávajú politickým subjektom alebo, povedané jazykom, ktorý na individuálnej i kolektívnej rovine zviditeľňuje ženský rod aktérok: *politickými subjektkami*.

Prípravu publikácie sprevádzali viaceré diskusie okolo samotných analýz, ako aj okolo ich spoločného rámca, ktorý sa podľa nášho názoru celkom nevyčerpáva oným pracovným a pracovitým „doing politics“. Práve tento projektový názov však výborne vystihol charakter práce na publikácii a na jednotlivých textoch ako na procese, ktorý sa stal súčasťou procesov podieľajúcich sa na robení politiky v našom sociokultúrnom priestore, a domnievame sa, že po vydaní publikácie zachytávajúcej „aktuálne momentky“ uvažovania o participácii žien v politike bude pokračovať ďalej. Navyše sa tento proces podieľal na postupnom diferencovaní nášho vlastného chápania politiky, politik a politického. Viaceré po anglicky písané štúdie a publikácie narábajú v súvislosti s aktívnou participáciou žien v politike, resp. v súvislosti s politickým subjektom „ženy“, s pojmom *women's political subjectivity*.² Pri preklade tohto pojmu do slovenčiny, resp. pri používaní pojmu *politická subjektivita žien* v slovenčine sme opakovane narážali na prevažujúce chápanie slovenského ekvivalentu subjektivita ako opak objektivity, čiže ako subjektívny prístup k poznávaniu,³ až v ďalšom slede – aj to len v *Slovníku cudzích slov* a len v právnickom kontexte – sa objavil význam individuálneho či kolektívneho subjektu⁴. Uvažovali sme teda o tom, ako jasne vyjadriť, že ide o *ženy ako politický subjekt*, keďže sme ďalšiu možnú formuláciu *formovanie žien ako politického subjektu* zavrhli pre jej mierne inštrumentalizujúce zafarbenie. Napokon nás ďalšia diskusia priviedla k podtitulu *Aspekty politickej subjektivity žien*.

Štyri analýzy vybraných situácií z politickej scény na Slovensku spájajú rôzne časové horizonty, spoločenské situácie, ako aj rôzne formy a chápania politiky. Venujú pozornosť aktuálnym menám vrcholových političiek i aktuálnym situáciám politického vyjednávania a politickej (re)prezentácie, no zasadzujú ich do širšieho kontextu, keď sa vracajú k počiatkom a východiskám aktuálnej účasti žien v/na politike či presnejšie v/na politikách. Zároveň týmito analýzami nadväzujeme na predchádzajúce práce, ktoré vznikli v rámci rozvíjania verejného rodového diskurzu na Slovensku po Novembri 1989. Jeho súčasťou boli „pred mediálnym, projektovým a inštitucionálnym nástupom tém spojených so vstupom do Európskej únie“ (Cviková – Juráňová, 2009, s. 10 – 11) najmä štyri veľké témy: násilie páchané na ženách, práva sexuálnych menších, reprodukčné práva žien a participácia žien vo verejnom priestore. V tejto publikácii sa explicitne venujeme posledným dvom menovaným.

Publikácia *Politiky a političky. Aspekty politickej subjektivity žien* vznikala v období, keď Slovenskú republiku po prvý raz v histórii krajiny viedla premiérka. Iveta Radičová, bývalá ministerka práce, sociálnych vecí a rodiny a prvá kandidátka, ktorá sa v roku 2009 dostala do druhého kola prezidentských volieb, získala v parlamentných voľbách 2010 silnú podporu voličiek a voličov a bola poverená zostavením vlády. Rozhodli sme sa preto využiť jedinečnú príležitosť a začať skúmať, ako sa táto udalosť premietla do spoločenského diskurzu. Súčasťou publikácie sú materiály, ktoré Alexandra Ostertágová pripravila v rámci kvantitatívnej a kvalitatívnej obsahovej analýzy médií a ktoré sledujú mediálnu reprezentáciu Ivety Radičovej v dvoch fázach jej politickej kariéry. Analýza pod názvom *Úspešná, a predsa „slabá“?* načrtáva spôsob, akým médiá konštruovali obraz prvej slovenskej premiérky počas významných úspechov jej politickej kariéry.

Len päť mesiacov po parlamentných voľbách 2010 sa na Slovensku konali komunálne voľby, v štúdiu pod názvom *Konštrukcia komunálnej politiky ako domova* sa Zuzana Maďarová zamerala na otázku, aký obraz političky a politiky ponúkla predvolebná kampaň kandidátky na primátorku hlavného mesta SR Magdalény Vášáryovej.

Ďalšou skúmanou oblasťou formovania politických subjektív žien je politika reprodukčného zdravia. Ide o jednu z oblastí, ktoré – predovšetkým v dôsledku pôsobenia médií a vplyvu katolíckej

cirkvi – zohrali významnú úlohu pri medializácii Ivety Radičovej pred prezidentskými voľbami, a zároveň o oblasť, ktorá je silnou a dlhodobou súčasťou verejného rodového diskurzu na Slovensku. Ľubica Kobová si vo svojej štúdií *Limity biopolitiky* ponúkajúcej dva príklady politizovania sexuálnych a reprodukčných práv žien položila o. i. otázky: Čo znamená hovoriť o ženách v súvislosti s reprodukčným zdravím a reprodukčnými právami? Ako chápú samy seba ženy? A kto všetko ich zvyznamňuje, ako a za akým účelom?

Publikácia *Politiky a političky* reaguje aj na jednu z naliehavých a často sa opakujúcich otázok, ktoré kládli predchádzajúce štúdie o participácii žien vo verejnom priestore: Prečo majú ženy nízke zastúpenie v politike?⁵ K rôznym príčinám, ktoré zahŕňajú napríklad nezáujem žien o politiku, sklenený strop (Čermáková, 1995), stereotypné chápanie rolí žien a mužov v spoločnosti a pod. (napr. Bútorová a kol., 1999, Filadelfiová, 2002), pridávame jeden ďalší a doteraz len málo zdôrazňovaný či skúmaný dôvod – zneviditeľňovanie žien v nežnej revolúcii. Publikácia *Feminizmy pre začiatovníčky. Aspekty zrodu rodového diskurzu na Slovensku* (2009), ktorá reflektovala dvadsaťročie snáh o demokraciu v spoločnosti, postupné pluralizovanie sa verejností a s ním súvisiace rozvíjanie verejného rodového diskurzu, pripomína, že prvou osobou, ktorá začala písať o neprítomnosti žien na tribúnach nežnej revolúcie na Slovensku, bola (príznačne) pozorovateľka zo Západu, slovenská emigrantka žijúca od roku 1968 vo Švajčiarsku, spisovateľka Irena Brežná⁶. Skúsenostiam žien z tohto obdobia sa v roku 2009 venoval projekt „20 rokov po: rodové aspekty novej verejnosti“, ktorý zahŕňal internetovú výzvu „Čo si robila v Novembri 1989?“ (viac pozri Cviková – Juráňová, 2009). Účasť žien na revolučných zmenách zostáva nepreskúmanou oblasťou, ktorá môže ponúknuť nové pohľady na participáciu žien vo verejnom priestore po roku 1989. Zuzana Maďarová uverejňuje pod názvom *Ženy Novembra* časť svojej analýzy rozhovorov s aktérkami nežnej revolúcie a skúma, akým spôsobom účastníčky rozhovorov konštruovali samy seba ako revolučné/politické/občianske subjekty.

Naša publikácia načrtáva rôzne formy politických aktivít žien. Sleduje iniciovanie zmien „zdola“ – v Novembri 1989 či pri tvorbe politiky reprodukčného zdravia – a venuje sa aj prostrediu inštitucionalizovanej politiky. Zároveň naznačuje prepojenosť týchto dvoch prostredí tam, kde je menej viditeľná. Aktérkami novembrovej revolúcie boli ženy, ktoré stáli pri vytváraní občianskej spoloč-

nosti, ktoré sa podieľali na tvorbe politiky reprodukčného zdravia a na rozvoji rodového diskurzu na Slovensku. Zároveň sú to aj ženy, ktoré boli či sú súčasťou inštitucionalizovanej politiky, napríklad Iveta Radičová⁷ i Magdaléna Vášáryová stáli v roku 1989 pri zrode hnutia Verejnosť proti násiliu.

Realizácia a analýza naratívnych rozhovorov s aktérkami novembrových udalostí ukázali, že súčasné zaužívané diskurzy neumožňujú ženám uspokojivo a beztréstne tematizovať svoje skúsenosti a zvýznamňovať svoje činnosti, de facto ich zneviditeľňujú ako (minulé, prítomné i budúce, resp. potenciálne) politické subjekty, z čoho vyplýva nevyhnutnosť hľadať diferencované spôsoby artikulovania skúseností žien (nielen) v histórii.

Jana Cviková a Zuzana Maďarová

Poznámky

¹ Rozsiahle resumé publikácie ASPEKTU, ako aj publikácií ostatných partnerských organizácií v angličtine je dostupné na www.aspekt.sk.

² Napríklad Barbara Einhorn a Charlotte Sever v štúdií *Gender and Civil Society in Central and Eastern Europe (Rod a občianska spoločnosť v strednej a východnej Európe)* používajú pojmy: „women’s political subjectivity“ (s. 169, 174); „In other words, a political subjectivity for women as women was created and defined by the terms of this debate [o interrupciách v Poľsku], which has simultaneously been credited with the definition of civil society.“ (s. 177); „Here as elsewhere women developing political subjectivities around their contextual needs (...)“ (s. 178 – 179).

³ Napríklad *Krátky slovník slovenského jazyka* (2003): „**subjektivita** –y ž. **subjektívnosť**, op. **objektívita**“; *Synonymický slovník slovenčiny* (2004): „**subjektivita**, **subjektivismus** p. subjektívnosť **subjektívnosť** podmienenosť osobnými pocitmi, postojmi, skúsenosťami (op. objektívnosť) • **subjektivita** • **subjektivismus**: *subjektívnosť, subjektivita hodnotenia, výkladu* • **zaujatosť** • **neobjektívnosť**: *nevie sa zbaviť zaujatosti, neobjektívnosti pri rozhodovaní* • **jednostrannosť** (vzťah iba k jednej stránke veci): *jednostrannosť chápania niečoho* • **predpojatosť** (apriórna zaujatosť).“

⁴ *Slovník cudzích slov* (2005): „*právna* s. spôsobilosť byť účastníkom (subjektom) právnych vzťahov, mať práva a povinnosti.“

⁵ Súhrnná správa o spoločnosti Inštitútu pre verejné otázky *Slovensko 2002* napríklad obsahovala po prvý raz samostatnú kapitolu *Ženy a muži v politike* (Filadelfiová – Bútorová – Gyarfášová, 2002).

⁶ Článok *Schreckliche Rache* vyšiel v nemeckom feministickom časopise EMMA v roku 1992 a v slovenskom preklade pod názvom *Strašná pomsta* v prvom čísle feministického kultúrneho časopisu *Aspekt* 1/1993 (neskôr knižne in *Tekutý fetiš*, ASPEKT 2005).

⁷ V čase finalizácie tejto publikácie na konci októbra 2011 vyslovila Národná rada SR vláde Ivety Radičovej nedôveru. Prezident premiérku odvolal a poveril ju,

aby dovedla vládu do predčasných volieb, ktoré sa uskutočnia v marci 2012. Radičová oznámila, že v nadchádzajúcich parlamentných voľbách nebude kandidovať a denník SME parafrázoval politológa, podľa ktorého premiérka „potrebuje istý čas na odpočinok v súkromnej a odbornej sfére“ (Petková, 2011), no vyskytli sa aj komentáre, ktoré problém nezužovali na osobnú situáciu premiérky či dokonca na zlyhanie žien/ženskosti v politike, ale uvažovali o tom, čo vypovedá odchod Ivetty Radičovej o politickom priestore, z ktorého premiérka odchádza. Nová situácia vyvolala diskusiu, ktorá sa neobmedzovala len na elektronické či tlačové médiá, ale viedla sa aj na blogoch a sociálnych sieťach a možno očakávať, že najmä po predčasných voľbách bude pokračovať aj v podrobnejších odborných analýzach.

Literatúra

BREŽNÁ, Irena: Strašná pomsta. In *Aspekt – feministický kultúrny časopis*, č. 1 (Mýtus krásy), 1993, s. 55.

BÚTOROVÁ, Zora a kol.: Rodová problematika na Slovensku. In MESEŽNIKOV, Grigorij – IVANTYŠYN, Michal (ed.): *Slovensko 1998 – 1999. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky 1999, s. 653 – 699.

Čo si robila v novembri 1989? In *ASPEKTím – feministický webzín* 2009. Dostupné na: http://archiv.aspekt.sk/aspekt_in.php?content=clanok&rubrika=31&IDclanok=521

CVIKOVÁ, Jana – JURÁŇOVÁ, Jana: Niektoré aspekty zrodu rodového diskurzu na Slovensku. In CVIKOVÁ, Jana – JURÁŇOVÁ, Jana (ed.): *Feminizmy pre začiatočníčky. Aspekty zrodu rodového diskurzu na Slovensku*. Bratislava: ASPEKT 2009, s. 7 – 39.

ČERMÁKOVÁ, Marie: Gender, spoločnosť a pracovný trh. In *Sociologický časopis*, roč. 31, č. 1, 1995, s. 7 – 24. Dostupné na: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/5168b74405cb38966b8b647b920b2a5c3e431d5d_342_007CERMA.pdf

EINHORN, Barbara – SEVER, Charlotte: Gender and Civil Society in Central and Eastern Europe. In *International Feminist Journal of Politics*, roč. 5, č. 2, 2003, s. 163 – 190.

FILADELFIOVÁ, Jarmila: O ženách, moci a politike: úvahy, fakty, súvislosti. In CVIKOVÁ, Jana – JURÁŇOVÁ, Jana (ed.): *Hlasy žien. Aspekty ženskej politiky*. Bratislava: ASPEKT 2002, s. 13 – 81.

FILADELFIOVÁ, Jarmila – BÚTOROVÁ, Zora – GYÁRFÁŠOVÁ, Oľga: Ženy a muži v politike. In KOLLÁR, Miroslav – MESEŽNIKOV, Grigorij (ed.): *Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky 2002, s. 333 – 346.

Krátky slovník slovenského jazyka. Bratislava: Veda 2003. Dostupné na: <http://slovník.juls.savba.sk/>

PETKOVÁ, Zuzana: Radičová nebude tvárou SDKÚ. In *SME* 25. 10. 2011. Dostupné na: <http://www.sme.sk/c/6112103/radicova-nejbude-tvarou-sdku.html>

Slovník cudzích slov (akademický). Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 2005. Dostupné na: <http://slovníky.korpus.sk>

Synonymický slovník slovenčiny. Bratislava: Veda 2004. Dostupné na: <http://slovníky.korpus.sk>